

Metodika sčítání vodních ptáků

TERMÍN SČÍTÁNÍ

Sčítání je prováděno jednou měsíčně od listopadu do března. Především na stojatých vodách je žádoucí provádět i nezávazné sčítání v říjnu a dubnu. Sčítání v těchto nezávazných termínech nám pomůže lépe vyhodnotit celkovou sezónní dynamiku jednotlivých druhů, přičemž větší význam má říjnový termín. Jako termín sčítání je vždy zvolen víkend, který je nejbližší polovině každého měsíce. Snažte se prosím tyto termíny dodržovat. Pokud není možné sčítání v daném víkendu provést, je vhodné realizovat sčítání s tolerancí max. +/-2 dny od termínu sčítání. Jen ve výjimečných případech (např. z důvodu nemoci, kdy není možné sčítaný úsek obsadit náhradníkem) je možné sčítat až +/- 1 týden od sčítacího termínu. V těchto případech se zvyšuje nebezpečí, že dojde ke zkreslení výsledků (např. při výrazné změně počasí).

SČÍTANÉ DRUHY

Sčítají se všechny druhy vodních a při vodě žijících ptáků těchto řádů: potáplice, potápky, veslonozí, brodiví, vrubozobí, krátkokřídlí, dlouhokřídlí (včetně bahňáků) a dále tyto druhy - orel mořský, orlovec říční, moták pochop, ledňáček říční, konipas horský a skorec vodní.

DENNÍ DOBA

Optimální obdobím pro sčítání je doba od 10. do 14. hod. (tj. v době, kdy ptáci bývají v největším klidu). Za situace, kdy není možné tuto dobu dodržet, je třeba věnovat větší pozornost pohybům ptáků a jejich aktivitě. (Není však možné sčítat zcela do tmy!). Důležitým faktorem, který může ovlivnit výsledky sčítání je též viditelnost v době sčítání. Sníženou viditelnost je třeba zaznamenat v příslušné rubrice na přiloženém formuláři. Za velmi špatné viditelnosti (hustá mlha, silné sněžení ap.) je vhodnější sčítání o den odložit.

SČÍTACÍ STANOVIŠTĚ

Na úsecích s malým počtem zimujících ptáků lze sčítání provádět přímo za chůze se zastávkami podle aktuální potřeby. V místech s pravidelně vysokým počtem zimujících ptáků (stovky až tisíce jedinců) je nutné mít vytipovaná místa, odkud je takové shromaždiště (nebo jeho část) nejlépe přehledné. V těchto případech doporučujeme i opakované sčítání, a to nejlépe z různých míst. Vždy se přitom chováme opatrně a nenápadně, aby nedošlo ke zbytečnému vyplašení ptáků.

VYBAVENÍ

Ke sčítání ptáků v terénu je většinou nutné použití dalekohledů. Nejlépe se z běžně dostupných dalekohledů k tomuto účelu hodí triedr se zvětšením 8x až 12x. Dalekohledy s větším zvětšením mají díky chvění lidských rukou nestabilní obraz. Je dobré mít dalekohled s velkým zorným polem a průměrem objektivu 42 až 50 mm. Dalekohledy s menším průměrem objektivu zpravidla poskytují kvůli menší světelnosti při horších světelných podmínkách méně kontrastní obraz. Nedoporučujeme používat dalekohledy s různě obarvenými vnějšími čočkami (nejčastěji odstíny červené nebo žluté). Zpravidla se jedná o méně kvalitní výrobky a

odrazy od těchto čoček mohou plašit ptáky na velkou vzdálenost. Podrobnosti k výběru dalekohledu je možné najít např. na

http://birdwatcher.cz/birdwatching_stativak.html.

Na rozsáhlých vodních plochách (např. velmi velké nádrže a rybníky) je často vhodné k lepší determinaci pozorovaných ptáků mít k dispozici monokulární stativový dalekohled se zvětšením 20x až 60x. Podrobnosti k výběru těchto dalekohledů je možné najít např. na http://birdwatcher.cz/birdwatching_stativak.html.

Naopak na velmi malých vodních plochách (např. různé malé říčky, potoky ap.) je možné často sčítat ptáky i bez dalekohledu nebo jen za použití menšího „kukátka“. Nezbytným vybavením je ale zápisník a tužka. Je možné použít i diktafon, přičemž je však třeba si hlídat jeho funkčnost i za horších meteorologických podmínek. Na lokalitách, kde nejsou ptáci zvyklí na přítomnost člověka je vhodné věnovat pozornost i barvě oblečení. Nejvhodnější jsou tmavší nevýrazné barvy. Naopak křiklavě zbarvené či bílé oblečení může plašit ptáky na velkou vzdálenost. Vhodnou pomůckou je někdy i knížka „kapesního“ formátu zaměřená na určování ptáků v terénu.

V češtině můžeme doporučit následující publikace:

Svensson L., Mullarney K., Zetterström D., Grant P.J. 2012: Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého Východu. Nakladatelství Ševčík, Plzeň

Barthl P.H.& Dougalis P. 2011: Ptáci Evropy. Nakladatelství Ševčík, Plzeň

Černý W.& Drchal K. 1996: Ptáci. Nakladatelství Aventinum, Praha

Cizojazyčné publikace:

Svensson L., Mullarney K.& Zetterström D. 2009: Collins Bird Guide: The Most Complete Guide to the Birds of Britain and Europe (2nd edition). Harper Collins Publishers, London

Heinzel H., Fitter R.& Parslow J. 1995: Birds of Britain & Europe with North Africa & Middle East. Harper Collins Publishers, London

Jonsson L. 2005: Birds of Europe with North Africa and Middle East. A&C Black Publishers Ltd, London

VLASTNÍ SČÍTÁNÍ PTÁKŮ V TERÉNU

Veškeré údaje si ihned zaznamenávejte. Nespolehejte se na paměť!

Při nízké početnosti jde o klasické počítání jednotlivých exemplářů všech na lokalitě přítomných zimujících druhů ptáků.

Při vysoké početnosti (stovky až tisíce exemplářů) je možné při určitých zkušenostech použít několik technik počítání.

U velkého přibližně stejně homogenního hejna jednoho druhu zjistíme přesný počet v části hejna a následně odhadneme kolikrát se sečtená část hejna vejde do velikosti celého hejna. Tento způsob je možné též použít alespoň pro hrubý odhad při vyplašení hejna, které odletělo proti směru pochodu sčítatele (viz. níže). Dále je možné odpočítávání jednotlivých druhů po 2 až 5 ex. až po dopočítání celého hejna. Tento způsob je pracnější, ale při nehomogenním,

případně smíšeném hejně několika druhů je rozhodně vhodnější. Na druhé straně pracné počítání velkých hejn po jednotlivých exemplářích může paradoxně mít za následek ztrátu orientace ve sčítaném hejnu a ve svém důsledku pak i větší chybu. Jinou vhodnou možností představuje spolupráce dvou pozorovatelů, z nichž jeden sčítá a hlásí průběžné počty, které jeho spolupracovník zapisuje. Obdobně je možné využít i diktafon. Při přesnějším zjišťování počtu v celém hejnu jednoho druhu může někdy výrazně pomoci i dobrá fotografie.

Při **sčítání potápivých kachen, lysek, potápek, kormoránů, popř. potáplic** je třeba mít na paměti, že část jedinců může být v okamžiku sčítání pod vodou. V těchto případech je třeba věnovat pozornost aktivitě ptáků a při vysoké frekvenci potápění raději sčítání na chvíli přerušit nebo sčítání několikrát opakovat.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat skrytěji žijícím druhům jako je **potápka malá a slípka zelenonohá**. Potápky malé i v zimním období velmi snadno unikají pozornosti, neboť bývají často schovány při březích, pod převislými břehy, v příbřežní vegetaci (různé křoviny zasahující do vody, spadlé větve, kmeny ap.), v městském prostředí pak slouží jako úkryty různé výklenky nábřežních zdí mostů ap. Slípky zelenonohé se nejčastěji vyskytují na březích v křovinaté vegetaci a lze je zaznamenat i na základě hlasových projevů.

Na březích, často těsně u vody, se ale často vyskytují i další druhy jako kachny divoké (případně další druhy plovavých kachen), lysky černé, volavky popelavé ap. Kormoráni a volavky sedají často na vysokých stromech.

HUSY

Některé druhy (**husy, plovavé kachny**) odlétají za potravou mimo sledované vodní plochy. Plovavé kachny zpravidla odlétají na pastvu ve večerních hodinách a tudíž by při denním sčítání neměly vznikat větší problémy. O něco složitější situace je u husí. Na lokalitách s početnějším výskytem husí doporučujeme provádět ranní kontrolu za svítání při jejich ranním rozletu z lokality. Prakticky to ale znamená, že musíme nocoviště navštívit ještě za tmy a vyčkat zde do rozednění. Takto zaměřené kontroly lokality je možno provádět i několik dní před nebo po vlastním sčítání vodních ptáků. Skutečnost, že počty husí byly zjištěny při ranním rozletu je nutno uvést ve formuláři v rubrice poznámka.

PŘELETUJÍCÍ PTÁCI

Zásadně se počítají jen ptáci, kteří mají evidentní vztah ke sčítané lokalitě - nízko letící ptáci, kteří mají zjevný vztah k lokalitě. Při vyplašení ptáků sčítatelem, jinými osobami, lodí ap. se počítají zásadně jen ptáci, kteří odletěli dozadu proti směru pochodu sčítatele! Ve výjimečných případech, při jistotě, že ptáky nemůžeme sečíst opakovaně, je možné započítat i ptáky, kteří poodletěli dopředu. Ideální je sčítat sousední úseky ve stejnou dobu tak, aby se jejich sčítatelé mohli o případných přeletech vzájemně informovat. U ptáků vysoko přeletujících, kteří se do celkového počtu ptáků na lokalitě nezapočítávají, je třeba zaznamenat jejich počet, hodinu a směr přeletu do rubriky poznámka.

NEPŮVODNÍ DRUHY

Na vodních tocích a nádržích v České republice se můžeme setkat i s mnohými "exotickými" druhy vodních ptáků. Pravděpodobně se jedná o ptáky uniklé ze zajetí u nás nebo v zahraničí. Údaje o výskytu a početnosti těchto druhů jsou však nesmírně cenné a mohou dokumentovat jejich šíření. Prosíme proto o zaznamenávání početnosti i těchto druhů. Jako příklady těchto

”exotických” druhů lze jmenovat např.: husička stěhovavá *Dendrocygna arcuata*, labuť černá *Cygnus atratus*, husa indická *Anser indicus*, kachnička madarínská *Aix galericulata*, kachnička karolínská *Aix sponsa*, husice rezavá *Tadorna ferruginea*, kachnice kaštanová *Oxyura jamaicensis* a další.

ZAZNAMENÁVÁNÍ VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ

Výsledky sčítání lze předávat dvěma způsoby:

- Zápis do faunistické databáze České společnosti ornitologické Avif (<https://birds.cz/avif/>) – toto je upřednostňovaný způsob předávání dat, zpracování takto zaznamenaných výsledků je mnohem snadnější a rychlejší. Vaše pozorování navíc může být dále využíváno pro potřeby výzkumu či ochrany přírody
- Zasláním vyplněného formuláře, který je ke stažení na **této webové stránce**, mailem na adresu scitani.stc@email.cz

Zápis do data báze Avif

Při zadávání do databáze Avif (<https://birds.cz/avif/>) je třeba respektovat následující pravidla. V opačném případě se může stát, že Vaše kontrola nebude při zpracování nalezena.

- Na první stránce „Vložit pozorování (krok 1/2)“ se zadávají údaje o samotné kontrole:
- Lokalita – název lokality musí obsahovat zkratku IWC (používá se jako klíčové slovo pro filtrování dat sčítání) a za mezerou číselný kód lokality. Příklady správných zápisů názvu: „IWC 31001 Žehuňský r.“, „ZOO Praha – vodní plochy (IWC 32200)“ apod.
- Poznámka k celé vycházce – zde uveďte základní údaje o počasí případně zhoršené viditelnosti
- Poznámka k lokalitě – zde zaznamenejte stav vodní hladiny (normální, zvýšená apod.), zamrznost (v procentech vodní plochy, prosíme o zápis i v případě, že hladina není vůbec zamrzlá) a případné nestandardní rušení na lokalitě
- Ostatní údaje (datum, čas pozorování, obec, souřadnice) zadejte jako při standardním zápisu do databáze.
- Pokud zároveň zaznamenáváte další druhy pozorovaných ptáků (např. i sýkory, pěnkavy apod.), prosíme o zápis vodních druhů na začátek seznamu
- Pokud chcete pozorování z nějakého důvodu utajit, prosíme o vhodné časové omezení, které nám umožní kontrolu po sezóně zpracovat (tedy např. do 30.4.). Zároveň Vás prosíme o oznámení tohoto kroku na naši mailovou adresu.

Na druhé stránce se zadávají jednotlivé druhy:

- Pokud na lokalitě nezastihnete ani jeden vodní druh ptáka, je nezbytné zadat alespoň jeden ostatní druh zaznamenaný na lokalitě nebo zapsat druh „neurčen“ s vysvětlující poznámkou (např. „nulová kontrola“). Pokud totiž kontrola neobsahuje alespoň jeden zaznamenaný druh, nelze ji již v databázi zobrazit
- Pro záznam poměru pohlaví, respektive stáří, využijte rozbalovací seznamy za polem „Počet“. V takovém případě je nutné rozdělit druh do dvou záznamů (např. kachna divoká 17 M, kachna divoká 14 F).

Zápis do staženého formuláře

Formulář obsahuje tyto náležitosti:

- Jméno a adresa sčítatele, případně kontakt,
- Název úseku (přesné vymezení, např. Vltava: Kralupy n.Vlt. silniční most - Vraňany jez), okres, (kraj), číslo úseku
- Datum a hodina sčítání (začátek a konec),
- Údaje o stavu vody (nižší, vyšší, normální hladina vody), zamrznutosti vody (% zamrzlé hladiny, výskyt ker, zamrznutost zátok a slepých ramen) a viditelnosti (dobrá, špatná ap.)
- Poznámky o dalších okolnostech sčítání (především rušení ptáků dalšími osobami, loděmi, ap.).
- Počty exemplářů jednotlivých druhů
- U kachen (pokud to okolnosti pozorování dovolují zaznamenat) uvádějte počet samců a samic
- Pokud jste u části kachen neurčili pohlaví, uveďte jejich počet v kolonce neurč. U racků (mimo racků chechtavých), labutí, kormoránů, případně slípek zelenonohých uvádějte počet starých a mladých ptáků (ptáků v první zimě).
- U ptáků, kde nebylo možno určit přesně druh, uvádějte alespoň rod a případně další upřesnění - např. neurčitelné husy (*Anser* sp.), neurčitelné kachny (*Anas* sp., *Aythya* sp. ...), racek bělohlavý/stříbřitý apod. Další podrobnosti o těchto druzích uveďte v poznámce (např. jednalo se o kachny divoké nebo kopřivky). Pokud jste na lokalitě zaznamenali druhy vodních ptáků, které nejsou ve formuláři uvedeny, použijte volné kolonky.

Další důležité poznámky k vyplňování formulářů:

Pokud budete výsledky posílat pomocí elektronické pošty, pokuste se prosím ukládat excelové formuláře pod kódem příslušné lokality (např. lokalitu s kódem 12345 uložit jako 12345.xls), což značně ulehčí práci při zpracovávání výsledků.

Při vyplňování vašich dat neslučujte výsledky z více úseků do jednoho formuláře. Pro každý úsek by měl existovat samostatný formulář.

Formuláře prosím vyplňujte i na lokalitách, kde nezjistíte žádné vodní ptáky, případně na lokalitách, které jsou zamrzlé. I tyto výsledky jsou zpracovávány!

Výsledky každého sčítání zašlete pokud možno co nejdříve na adresu scitani.stc@email.cz